

Matej Šurc

»Ponosna sem, da sem bila med okupacijo na pravi strani!«

Pogovor s partizanko,
borko Gubčeve brigade,

Zdenko Habicht

Abstract

“I’m Proud that I was on Right Side during the Occupation!”

An Interview with Partisan Zdenka Habicht, a Fighter from the Partisan Brigade Gubec during WWII

In her recollections of the partisan resistance during the Second World War in Slovenia, Zdenka Habicht talks about how she joined the Slovene Liberation Front as a young woman, first serving as an activist and later becoming a partisan. She also gives her account of the battles, comradeship, love and the position of women in the partisan army.

Keywords: partisan movement, Slovene Liberation Front, Second World War

Povzetek

Zdenka Habicht v spominih na partizanski upor med drugo svetovno vojno v Sloveniji spregovori o tem, kako se je kot mlada ženska pridružila najprej OF in nato partizanom, govori o bojih, tovarištvu, ljubezni in položaju žensk v partizanski vojski.

Ključne besede: partizanstvo, Osvobodilna fronta, druga svetovna vojna

Zdenka Habicht je bila Ljubljanka, rojena materi Hrvatici in očetu Slovencu v Iloku pod Fruško goro na skrajnem vzhodu Hrvaške. Leta 1928, ko je imela štiri leta, se je družina preselila v Ljubljano. Zdenkin oče je bil čevljar, mama je opravljala različne poklice. Habichteve so bili velika družina, domala vsi njeni člani so bili zavedni Slovenci, Zdenka pa tudi telovadka pri Sokolu. Osvobodilni fronti se je pridružila kot aktivistka in kurirka, poleti 1943 pa se je vključila v Gubčevo brigado, ki je delovala na Dolenjskem.¹ Bila je »skojevka« (članica Zveza komunistične mladine Jugoslavije – SKOJ), med vojno je bila sprejeta v Komunistično partijo, v petdesetih letih pa je njeno članstvo v Zvezi komunistov ugasnilo.

Tovarišica Zdenka Habicht je 6. oktobra, tik pred oddajo te številke v postavitve, mirno umrla v Ljubljani. Njena pripoved je sprehod skozi čas, skozi burno zgodovinsko obdobje, v katerem je bil okupator premagan.

Kako ste se vključili v uporniško gibanje oziroma v Osvobodilno fronto?

Stara sem bila sedemnajst let, ko se je začela vojna. Takrat smo že stanovali v poslopju Gospodarske zveze na Tyrševi ulici, današnji Slovenski cesti na Bavarskem dvoru. Naše stanovanje je bilo veliko, veljalo je kot varno skrivališče pred italijanskim okupatorjem. Med vojno smo skrivali posamezne aktiviste. Mica Šlandrova je bila med njimi, ilegalka Stanka Prepeluh se je pri nas skrivala štirinajst dni, v našem stanovanju so bili tudi sestanki članic AFŽ² Ajdovščina. Sama sem postala kurirka že v prvih mesecih vojne.

Kaj ste kot kurirka prenašali, kako ste se organizirali, kdo je bil še povezan z vami?

Večinoma sem nosila medicinske potrebščine in propagandni material, letake, brošure. Prenašala sem tudi pošto, med njimi pisma staršev in sorodnikov partizanov. Seveda sem tudi pisma partizanov posredovala njihovim svojcem. Nekoč mi je komandant drugega bataljona Gubčeve brigade Mile Čubrić zaupal pismo za svojo zaročenko, ki je živela v Bosni. Pismo je potem moja mama skupaj z nekaterimi podrobnostmi poslala v Sarajevo. Čez nekaj tednov smo prejeli odgovor Čubrićeve zaročenke, prav tako skupaj z nekimi podrobnostmi. Lahko si predstavljate, kako smo bili veseli tega podviga.

Kje ste dobili pošto in drugo?

Kurirska pot se je začela takole: čevljarska zadruga, kjer je bil zaposlen Leopold

¹ Četrta slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Matije Gubca ali Gubčeva brigada je bila ustanovljena 4. septembra 1942 na Trebelnem. V začetku je brigado sestavljalo 640 borcev in bork. Velja za eno prvih organiziranih brigad na Slovenskem, v njej se je borilo 3000 partizanov, padlo jih je 628. Brigada je dala deset narodnih herojev.

² AFŽ (Antifašistična fronta žena) je bila družbenopolitična organizacija žensk, ustanovljena leta 1942.

Pirnat, je bila glavno sprejemališče tako rekoč vsega. Tu smo se zbirali sosede, aktivisti, ilegalci, med njimi je bil Acko Kroupa, moj sošolec in telovadec pri Sokolu. Pa Franc Štadler - Pepe, prav tako telovadec, poznejši partizan in narodni heroj. Med vojno je bila tudi na železnici zelo razvejana mreža Osvobodilne fronte. Podobno je bilo na pošti. Moj stric Franci je bil na železnici zaposlen kot ključavničar, hkrati je bil povezan z OF. Tako sem tudi njemu v kolodvorsko delavnico prinašala nahrbtnik z materiali, saj tam ni bilo nadzora. Potem je stric prinesel nahrbtnik na vlak za Novo mesto in me čakal ob oknu vagona, da sem vedela, kam se povzpeti. Italijanski karabinjerji so namreč vedno pregledali slehernega potnika, toda s stričevo pomočjo sem vso prtljago vedno varno prenesla na vlak. Tisti dan, ko sem odšla v partizane, sem prinesla v brigado tudi pisalni stroj in posebej velike čevlje za nekega borca. Imel je številko 55.

Kdaj ste odšli v partizane?

Tega dne se še dobro spomnim, bilo je 13. avgusta 1943. V tretji bataljon Gubčeve brigade sem vstopila v vasi Zabukovje blizu Trebelnega na Dolenjskem.

Med italijansko okupacijo je bilo vendarle težko, skorajda nemogoče zapustiti Ljubljano. Mesto je bilo obdano z bodečo žico, okupator je povsod strogo nadzoroval sleherni prihod in odhod. Za gibanje je bilo treba imeti posebno dovolilnico.

Res je bilo zapleteno, ampak mreža OF je bila izredno organizirana. Po posredovanju našega znanca in soseda Ludvika Stariča, z vzdevkom *Leteči Kranjec*,³ smo navezali stike z njegovim prijateljem Tonetom Rupeno iz Mirne Peči. Tone je bil ilegalce in aktivist. Na občini mi je priskrbel potrdilo, da sem v vasi lastnica kmetijskega zemljišča. Na podlagi tega dokumenta sem dobila italijanski potni list in z njim dovoljenje za potovanja do Mirne Peči. Vendar sem ven izstopila postajo prej, v Ponikvah, kajti tam ni bilo italijanske kontrole.

Kako ste potem prišli do Gubčeve brigade?

Na teh poteh do Ponikev me je pogosto spremljala aktivistka Anica – njenega priimka se žal ne spomnim. Imela je zvezo v Radni vasi blizu Trebelnega. V Radni vasi sem se srečala z bratom Rudijem, ki me je pospremil do Zabukovja, kjer je bil takrat nastanjen tretji bataljon Gubčeve brigade, ki je bila sicer v bližnjem Trebelnem.

Kdo je takrat poveljeval vašemu bataljonu?

Komandant bataljona je bil Janez Hribar, poznejši narodni heroj. Dobro se

³ Ludvik Starič z vzdevkom *Leteči Kranjec* je bil pred vojno večkratni jugoslovanski motociklistični prvak. Uspešen je bil tudi na mednarodnih tekmovanjih. Leta 2012 je bil uvrščen v Hram slovenskih športnih junakov.

spomnim namestnice komisarja bataljona, Ljudmile Saje - Krese. Poročena je bila s Francem Kresetom - Čobanom, prav tako narodnim herojem. Takrat je bil v bataljonu tudi moj brat Rudi s partizanskim imenom Jože. Borec je bil od marca 1942.

V brigado ste prišli slab mesec pred italijansko kapitulacijo, 8. septembra 1943?

Le dva dneva pred kapitulacijo smo šli prek Karteljevega napadat Mirno Peč. Še pred napadom je padel brigadni komisar Zvonko Vrečko - Tinč. Jezdil je na konju, ko ga je zadela ostrostrelčeva krogla. Bil je takoj mrtev. Hudo nas je pretreslo, a morali smo naprej. Naš cilj je bil zavzeti železniško postajo v Mirni Peči.

Kako je potekala bitka?

Bilo je veliko pokanja. Na kolodvoru je bila utrjena italijanska enota. Dva naša borca sta padla. Tik zraven postaje je stala hiša naše komisarke Ljudmile,⁴ ki se je tako znašla v navzkrižnem ognju. Na srečo je bila prazna. Ko smo se približali postaji, smo izvedeli, da z vlakom iz Novega mesta sovražnik pošilja okrepitev. Umaknili smo se v Trebelno, kjer smo dočakali kapitulacijo Italije. Nato smo se premaknili v Mokronog.

Ali se je po Mussolinijevem padcu v vašo brigado vključilo kaj Italijanov?

Ja, nekaj se jih je pa res. Med nami so bili tudi borci s Primorskega, ki so znali italijansko. Treba je bilo znati ločevati fašiste od drugih Italijanov. Po kapitulaciji Italije, 9. septembra 1943, smo zaplenili tudi ogromne količine italijanskega orožja in opreme. Prej smo bili večinoma oboroženi z jugoslovanskim orožjem, ki ga je po kapitulaciji pustila kraljeva vojska.

Kako ste bili vi oboroženi?

Z malo italijansko puško. V bataljonu smo se pogosto urili tudi v streljanju.

To je precej nenavadno, če gledamo skozi današnje oči. Vas je bilo strah?

Seveda. Najbolj me je bilo strah ponoči na straži. Spominjam se tistih samotnih straž po polnoči, v mrazu, med vasjo Grm in Novim mestom. Najhuje je, ko si sam. V boju je drugače, ker si v skupini. V družbi soborcev si pogumnejši.

Kje ste doživeli ognjeni krst?

Ognjeni krst sem doživela še kot kurirka. Takrat sem vzdrževala zvezo tudi s Cankarjevo brigado, ki je tako kot Gubčeva brigada delovala na Dolenjskem. Na teh poteh me je pogosto spremljal Rado Roter, brat profesorja Zdenka Roterja. Če se prav spomnim, so naju julija 1943 zasuli topovski izstrelki. Italijani so streljali iz

⁴ Gre za omenjeno Ljudmilo Saje - Krese, ki je mati priznanih ustvarjalk: pesnice in pisateljice Maruše Krese ter fotografkinje Mete Krese.

Zdenka Habicht na strelskem tekmovanju leta 1955. Foto: Arhiv družine Habicht.

Trebnjega ali pa iz Velikega Gabra. Poleg tega so z zvonika bližnje cerkve menda našigali tudi belogardisti. Takrat sva z Radom komaj odnesla celo kožo.

Belogardisti? Danes se v glavnem govori o domobrancih?

No, mi smo jim pravili belogardisti. To so bili pripadniki bele garde,⁵ ki so jih oborožili in izurili Italijani.

Kje ste doživljali najhujše spopade z okupatorji in njihovimi pomagači?

Bojevali smo se proti Italijanom in pozneje proti Nemcem, je pa Gubčeva brigada bila težke boje tudi z belogardisti.⁶ Sodelovala sem pri napadu na Mirno Peč, dan pred kapitulacijo Italije, na grad Dob pri Mirni in na številne druge belogardistične postojanke. Dobro se spominjam tudi napadov na Žužemberk ob koncu aprila in v začetku maja 1944. Mesto so okupirali Nemci. V spopadu je padla naša bataljonska bolničarka Marija iz Dolenjskih Toplic. Moram pa reči, kako pomembno je, če si med spopadom v strnjeni skupini. Zato me ni bilo prav nič strah. Toda Žužemberka takrat z našo oborožitvijo in načinom bojevanja nismo mogli osvojiti.

⁵ To so bili slovenski pripadniki Prostovoljne protikomunistične milice, *Milizia volontaria anticomunista* (MVAC), paravojaške organizacije pod neposrednim poveljstvom italijanskega okupatorja. Predhodnice MVAC so bile vaške straže. Partizani so jih večinoma imenovali belogardisti (po ruski beli gardi med sovjetsko revolucijo).

⁶ Bitke in celotno delovanje brigade so podrobno opisani v knjigi Lada Ambrožiča - Novljana (1972): *Gubčeva brigada*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Ali se je bilo težje boriti proti Nemcem?

Ja, precej hujši so bili boji z Nemci. Ti so bili bolj disciplinirani in zagrizeni. Pri Italijanih nisi imel občutka, da jim je kaj prida mar za vojno, vendar sama v bojih z Italijani še nisem imela veliko izkušenj.

Kakšne zadolžitve ste imeli kot pripadnica bataljona?

Opravila sem tečaj za bolničarko, sicer sem bila borka.

Vseeno ste bili partizani jeseni 1943 še vedno precej slabše oboroženi od Nemcev in tudi dokaj maloštevilni. Ste se kdaj znašli v položaju, ko ste se morali boriti »mož na moža«?

Na srečo jaz ne. Nikoli se nisem znašla v takšnem položaju. Partizanska taktika je predvidevala hiter napad in hiter umik. Če so razmere kazale, naj streljamo, smo to tudi storili. Nikoli se nisem obremenjevala s tem, ali sem koga ranila ali ubila. Logika je bila preprosta: če ti ne boš nasprotnika, bo on tebe.

Dolenjsko, tudi območja pod nadzorom Gubčeve brigade, so brž zasedli Nemci. Kje ste se prvič spopadli z njimi?

Oktobra so se Nemci utrdili v Kostanjevici na Krki, načrtovali smo uničenje njihove postojanke, še prej pa smo napadli Stojdrago. Ta vasica je sicer na drugi strani meje, na Hrvaškem, vendar je imela močno utrjeno ustaško gnezdo. V okolici so bili tudi Nemci, ki so blokirali vstop v dolino Krke in Save na tem območju. Bilo je ob koncu septembra 1943 in takrat je naša brigada med napadom na postojanko v Stojdragi uporabljala topove.

Najbolj se mi je vtisnil v spominu dan, ko smo čakali v zasedi, dobri ljudje iz okoliških kmetij pa so nam nosili hrano. V vinograd so nam prinesli sadje in lahko si mislite, kakšen užitek je bil v sončni pripeki med napetim čakanjem ugrizniti vanj.

Jeseni 1943 so Nemci krenili v silovito ofenzivo, da zasedejo ozemlje, od koder so se umaknili Italijani. Ofenziva je trajala več tednov, sovražniki so zasedli nekaj pomembnih točk in komunikacij, vendar jim partizanskega gibanja še zdaleč ni uspelo uničiti. Kako ste doživljali ofenzivo?

V bojih z Nemci smo veliko spreminjali položaje brigade in bataljonov. Stalno smo bili na pohodu, napadali smo posamezne točke in se tudi umikali. Po nemški ofenzivi smo začeli oblegati Novo mesto, v katerem je bila velika nemška postojanka. Opazovali smo tudi premike nemške vojske in belogardistov in preprečevali, da sovražnik ne bi menjal položajev. Spomnim se – bilo je nekje konec oktobra ali sredi novembra 1943 – ko smo se po krajšem spopadu umaknili proti Brezovi Rebri, hosti med Novim mestom in Mirno Pečjo. V gozdu je bila frata,⁷ kjer smo

⁷ Frata je poseka v hosti.

se utaborili v upanju, da dobimo kaj za pod zob. Naša brigadna sekretarka SKOJ-a Olga Červan⁸ je nameravala oditi v patrolo, torej v izvidnico. Prosila me je, naj ji posodim mojo puško, ker je imela le pištolo. Dala sem ji jo, toda komaj je odšla, smo zaslišali strele. Partizani smo se v hipu razkropili. Nemci so presenetili našo patroljo, tako da nam ni preostalo drugega ...

To je bil torej del partizanske taktike: ko je enota napadena, borci sprejmejo obrambo ali pa se razkropijo, če ne gre drugače?

Ja, tako je bilo treba ravnati. Morda še isti dan, čez dva dneva ali več smo se spet zbrali. Dogajalo se je tudi, da so se borci potem pridružili drugi partizanski enoti.

Kaj se je po napadu v frati zgodilo z vami?

Znašla sem se v skupini civilistov, le komandir čete Stane Krištof - Gangster je bil z nami. Med begom sem padla, a sem se hitro pobrala, vendar potem nisem videla nikogar več. Znašla sem se v hosti golih dreves. Poklicala sem Gangsterja, a se ni oglasil. Ostala sem sama, povsod tišina. Kmalu sem naletela na stezico ter krenila po njej. Nenadoma pa kakih sto ali sto petdeset metrov pred seboj zagledam kolono Nemcev. Presenečena za hip obstanem – in grem spet naprej. Toda potem mi šine v glavo, da me morda sploh niso opazili. Hitro skočim v grmovje, Nemci pa mimo. Bilo jih je kakih petnajst. Od groze in strahu sem kar občepela za grmovjem, sploh se nisem upala dvigniti. Čez nekaj časa pa sem le smuknila globlje v gozd. Našla sem tri košate smreke, ki so veje raztezale prav do tal. Zavlekla sem se v njihovo varno zavetje, nekaj časa sem čakala in naposled zaspala. Zbudila sem se šele opoldne naslednjega dne, ko sem slišala zvonove cerkvice v bližnjem kraju.

Kako ste se znašli?

Ko sem se prebudila, sem krenila v smer, od koder je prihajal glas zvonov. Stopila sem na cesto, kmalu pa sem zaslišala brnenje. Bližali sta se mi dve »blindi«, tako smo imenovali nemška oklepna vozila. Brž sem se skrila za nasip in spet za las ušla nevarnosti. Šla sem naprej in naletela na kmetijo. Pred menoj je stala gospodinja in rekla: »Jesti ti dam in piti, potem pa le hitro od tod. Nemci so blizu.« Prinesla mi je skodelo mleka, pol hlebca kruha in jabolčne krhle. Zahvalila sem se in odšla.

Kje se vam je to zgodilo? Se morda spomnite imena kraja?

To je bila kmetija na obronku Globodola v Suhi krajini. Tam so zaselki, Gorenji, Srednji in Dolenji Globodol.

⁸ Olga Červan se je pozneje poročila z Janezom Vipotnikom, političnim komisarjem brigade in nato divizije.

Kam ste krenili potem, ko vas je gospodinja odslovila?

Ne prav daleč, kajti za menoj je pritekla dekla s tiste kmetije in me odpeljala malo višje, na njihov senik s slamo in mi dejala, da me bo pravočasno obvestila, če bi se bližala nevarnost. Zaupala sem ji in se zakopala v slamo. Zvečer je dekla pripeljala še enega borca, naslednje jutro pa naju je opozorila, da prihajajo Nemci. Odhitela sva vsak na svojo stran. Kraj, kjer sem prespala, se imenuje Golobinjek, od koder ni daleč do Mirne Peči. Tisto dopoldne sem odšla na vrh vzpetine, kjer stoji cerkev. V bližini so domačini pripravljali steljo. Predlagali so mi, da mi prinesejo civilno obleko in bi z njimi grabila listje ter se tako najlažje izognila Nemcem. Ponudbe sem se zelo razveselila, med čakanjem na civilno obleko ob robu vinograda pa sem zagledala partizane. Zahvalila sem se kmetom in se spustila po bregu. Po štiri dneh sem bila spet med svojimi soborci in soborkami.

Ste takrat nosili uniformo?

Na sebi sem imela vetrovko in civilne hlače, le titovka z rdečo zvezdo me je izdajala, da sem partizanka.

Ali ste morali kot partizanka pogosto prespati na prostem?

Ja, kar nekajkrat. Med ofenzivo ni bilo časa iskati prenočišča. Nekoč med pohodom smo morali prenočiti v gozdu. Bila sem tako utrujena, da sem zaspala brž, ko smo se ustavili. Takrat je bil poleg tudi moj brat. Svetoval mi je, naj se uležem za drevo. Bili smo namreč na strmem pobočju in bi med spanjem lahko zdrsnila v brezno.

Bilo je pravo razkošje, če smo lahko spali na senikih, na slami. Včasih so nas domačini spustili v hišo. Posebej pozimi nam je dobro delo, da smo se lahko stisnili k topli peči. V najprijetnejšem spominu mi je ostala kmetija Klemenčič na Trebelnem. Tam so me vedno prijazno sprejeli, še ko sem bila kurirka. Ponudili so mi zavetje in hrano.

Vendar partizanov in aktivistov niso bili vedno in povsod veseli. Je bilo domačine strah?

Najbrž. Ljudje so radi pomagali, vendar so se bali Nemcev. Požgali bi domačijo, če bi vedeli, da je sprejela partizana. Včasih pa so nas spustili v hišo tudi tisti, ki so imeli svoje sinove, može ali brate v beli gardi.

Ali je bilo med partizani in aktivisti na Dolenjskem veliko izdajstev? Ali vohunjenja za sovražnika?

Kolikor vem, v naši brigadi ni bilo ne izdajalca, ne vohuna.

Kaj pa dezerterstvo?

Ja, tega je bilo kar nekaj, posebej še med tisto hudo nemško ofenzivo, jeseni 1943.

Kako pa ste kaznovali prestopnike?

Poznam primer komandirja ene naših čet. Srečko mu je bilo ime, iz Ljubljane je bil, njegov priimek bom zamolčala, da ne bi prizadela njegovih svojcev. V nemškem protinapadu med našim obleganjem Novega mesta se je Srečko ustrašil, zapustil je mitralješki položaj in ušel z bojišča. Sovražnik nam je zaplenil mitraljez. Naglo vojaško sodišče je Srečka zato obsodilo na smrt. Usmrtil ga je naš borec Niko, in to v navzočnosti celotne brigade.

Ali ste se o tem pogovarjali? Ste nasprotovali?

Imeli smo sestanke, na njih smo lahko povedali svoje mnenje. Mnogi smo nasprotovali eksekucijam, ker so vendarle preveč brutalne. Toda komandanti in komisarji so bili neomajni. Govorili so nam, da samo z disciplino in visoko moralo lahko ohranimo naš narodnoosvobodilni boj.

Kakšno vlogo v brigadi pa ste imeli člani SKOJ-a in Komunistične partije?

Bili smo bolj izpostavljeni kot drugi partizani. Komandanti so od nas tudi več zahtevali: da smo na prvih bojnih črtah, da se sami javimo za najbolj tvegane akcije, da smo požrtvovalni do tovarišev. V naši brigadi se je zelo izkazala »skojevka« Zofka.⁹ Z bombami je napadala nemške bunkerje. Še je živa.

Ali ste kot partizanka lahko vzdrževali stike s starši, sorodniki?

Prvič sem pošto staršem v Ljubljano poslala šele v začetku leta 1944. Pri neki hiši v Pijavi Gorici sem izvedela, da gospodinja hodi v Ljubljano, pa sem ji dala pismo za očeta in mamo. Brat Rudi je medtem že odšel v prekomando v pokrajinski komite SKOJ v Semič v Belo krajino. Napisala sem jima, kako je z menoj, kje je brat. Potem do konca vojne nisem imela več priložnosti, da bi pisala domov.

Pozimi in vse tja do spomladi 1944 je Gubčeva brigada večkrat napadla Trško goro, zaselek v bližini Novega mesta, kjer je bila utrjena nemška in belogardistična postojanka.

Po moje smo trikrat ali štirikrat poskušali zavzeti Trško goro. Februarja je tam padel tudi naš komandant Kunstek. Zima je bila huda, izjemno mrzlo je bilo, veliko snega je zapadlo in tudi lakota nas je začela pestiti. Dolgotrajna vojna je pustila posledice. Ljudje niso imeli več toliko hrane. Zaradi sovražnikovih pritiskov smo morali nenehno menjati položaje. Na enem od premikov so nas presenetili Nemci, podobno kot jeseni 1943 na frati pri Brezovi Rebri. In spet se je naš bataljon umaknil. Takrat so Nemci ujeli partizanko iz naše brigade, Tatjano Cvelbar, vendar ji je uspelo uiti.

⁹ Zofka Repovž - Cofek (poročena Fajn) je bila junija 1942 sprejeta v Dolenjsko četo, pozneje je v Gubčevi brigadi vodila bombaško trojko. Bila je pojem junaštva, tovarištva in požrtvovalnosti. V bojih je bila štirikrat ranjena, ker pa so zmotno menili, da je umrla, so ji v Dolu pri Hrastniku postavili nagrobnik. Zofka Fajn živi v Mariboru. (Več o tem glej *Novi Tednik*, Celje, 18. november 1970.)

Kako pa se je v partizanih obravnavalo vernike? Večina Slovencev je bila vendarle že po tradiciji močno povezana s katoliško cerkvijo.

Nobenemu borcu zaradi vere nismo povzročali težav, nikogar zato nismo gledali postrani. O veri se nismo pogovarjali, šlo je za intimno odločitev posameznika. Spomnim se, da so nam za božič leta 1943 komandanti rekli, da lahko vsak borec obišče cerkev in polnočnico, če želi. Meni je bilo to všeč, čeprav v naši družini nismo hodil k maši. Med vojno so tudi verniki lahko vstopili v partijo, seveda, če so si to s svojim zgledom in dejanji zaslužili. Vera takrat ni bila ovira za sprejem v KP.

Kot partizanka in skojevka ste postali članica Komunistične partije?

Ja, leta 1944. Slovence je takrat, ne glede na vero ali politično prepričanje, družila zavest, da se je treba z vsemi močmi upreti okupatorju.

Februarja leta 1943 je nastala tako imenovana Dolomitska izjava, s katero je Komunistična partija Slovenije prevzela vodilno vlogo pri vodenju odpora. Kako ste to sprejeli?

Borci Gubčeve brigade o Dolomitski izjavi med vojno nismo vedeli ničesar.

Ali se niste »skojevci« in partijci o tem pogovarjali na sestankih?

Ne, se ne spomnim. Komisarji so nas obveščali o poteku vojne po svetu: o padcu Stalingrada, o zavezniškem izkrcanju v Normandiji, o hudih bojih, vse hujših sovražnikovih izgubah in podobnem.

... In verjetno o tovarišu Titu?

Niti ne. O Titu nas niso veliko obveščali.

Toda slovenska narodnoosvobodilna vojska se je vse tesneje povezovala z jugoslovanskim partizanskim gibanjem?

Seveda. Iz Titovega vrhovnega štaba so v našo brigado poslali komandanta, ki je poveljeval 1. bataljonu brigade. Doma je bil iz Bosne. No, to je bil omenjeni Mile Čubrić, ki sem mu kot kurirka posredovala pošto za njegovo zaročenko.

Saj res, kako pa je bilo v partizanih z ljubeznijo?

Slabo. Ljubezen ni bila zaželeno. Brž ko je komanda opazila, da je med dvema preskočila iskrica, je sledila prekomanda. Spomnim se primera, da sta fant in dekle prišla v partizane, se tam poročila, a tudi ločila, ker se je ona zaljubila v komandanta.

Kaj pa če je ženska v partizanih zanosila?

To se je dogajalo bolj poredko, a se je. Soborka Mica je zanosila in v Kočevskem Rogu potem rodila. Ko je z otrokom prišla domov, je njen oče zavzdihnil: »Bolje, da iz hoste pride eden več, kot eden manj.« Pozneje sem izvedela, da je padel tudi oče tega otroka.

Ali ste bile borke enakopravne z moškimi?

Ja, nobenih razlik med moškimi in ženskimi opravili ni bilo. Prepričana sem, da pri nas ne prej ne pozneje ni bilo takšne enakopravnosti med spoloma kot v partizanih. Ženske so se borile ob moških z ramo ob rami. Tudi krogle niso izbirale ... Ko sem bila še kurirka, preden sem odšla v partizane, sem morala v Stožice prinesiti žalostno novico materi mlade partizanke, da je njena hči Nada padla v prvem napadu na Žužemberk. Komaj sedemnajst let je imela, tako ljubko dekle je bilo, Brenčelica so ji pravili. Za Bežigradom najdete Ulico Nade Ovčakove. Imenuje se po njej.

Tudi vi ste pozneje, spomladi 1944, sodelovali v napadih na Žužemberk?

Preživeli smo hudo zimo. Spomnim se lepega sončnega dne blizu Trebelnega – in olajšanja, ko ni bilo več snega in mraza. Borke smo prale v potočku. S pepelom smo z obleke drgnile umazanijo. Drevesa so komaj ozelenela, poslušala sem šelestenje mladega listja, v tistem hipu pa zaslišim komando: premik! Maja 1944 sem sodelovala pri napadu na Žužemberk. Borci tretjega bataljona smo napadali Cvibelj tik nad Žužemberkom. Streljali smo na cerkveni zvonik, kjer je prežal sovražnik, četrti bataljon je medtem nedaleč stran oblegal Zafaro. Po bitki sem dobila nalogo, da ranjene borce spremljam v kočevske gozdove, v partizansko bolnišnico. Sprejemna točka je bila v Komarni vasi, tam so ranjencem zavezali oči, kajti lokacije partizanskih bolnišnic so bile najstrožje varovana skrivnost.

Potem pa ste tudi sami hudo zboleli. Najbrž zaradi vseh prestanih naporov?

Dobila sem vnetje rebrne mreže. Odšla sem k bratu v Semič, potem pa naprej v Črnomelj k zdravniku. Bela krajina je bila že takrat osvobojeno ozemlje. Tam je bil nastanjen glavni štab slovenske partizanske vojske s komandantom Francem Rozmanom - Stanetom na čelu, pozneje se je ponesrečil.¹⁰

Koliko časa ste se zdravili?

Približno mesec dni. Med zdravljenjem me je v oskrbo sprejela družina Milek. Imeli so mlin na reki Lahinji v Beli krajini, vas pa se imenuje Dolenci. Z njihovo hčerko Slavo Marolt sva ohranili prijateljske stike vse do njene smrti leta 2005.

Ali ste se po ozdravitvi vrnili v Gubčevo brigado?

Ne, premeščena sem bila v štirinajsto, tako imenovano »zaščitno brigado«, ki je varovala Glavni štab. Vključila sem se v partizanske delavnice, ki so jih takrat

¹⁰ Poveljnik Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije Franc Rozman - Stanet je umrl 7. novembra 1944 med preizkušanjem minometa, ki so ga partizanom poslali angleški zavezniki. Mina je v cevi eksplodirala in ga smrtno ranila. Na poveljniškem položaju ga je nasledil Dušan Kveder - Tomaž.

začeli ustanavljati. Prve prostore smo dobili v graščini v Stranski vasi pri Semiču. Na začetku nas je bilo pet, Tone Rački je bil naš vodja, sčasoma so v delavnice začeli prihajati drugi obrtniki. Imeli smo kolarje, kovače, ključavničarje. Bivališče so nam dodelili v gostilni, kjer je s tremi otroki živela Slava Oven, vdova po padlem komandantu bele garde.

Kako pa je to šlo skupaj, vi partizanka, ona soproga belogardističnega poveljnika?

Midve sva se prav dobro razumeli. Slava se je prilagodila. Bila je prijazna in kuhati me je učila. Prej sploh nisem znala, po njenih navodilih pa sem lahko skuhalo celo slivove cmoke. O belogardistih se nismo pogovarjali. Nihče ni načel tega vprašanja.

Vendar dolgo niste ostali za štedilnikom. Sredi novembra 1944 so vas poslali na tečaj za radiotelegrafistko. Zakaj?

Verjamem, da so za to delo izbirali zanesljive in kolikor toliko šolane ljudi. Pred vojno sem poleg štirih razredov osnovne šole opravila še nižjo gimnazijo oziroma štiri razrede meščanske šole in enoletno trgovsko šolo. Tečaj smo imeli v osnovni šoli v Črnomlju. Vendar smo se morali potem brž umakniti, ker so mesto napadli Nemci. Ko so naši napad odbili, smo se vrnili. Tečaj sem obiskovala do konca marca 1945, dobila sem tudi čin mlajše vodnice, potem sem začela delati na tiskovni agenciji Tanjug.¹¹

Kako je potekalo vaše delo za Tanjug?

Naj še povem, da smo med tečajem trpeli hudo lakoto. Nikoli prej pri partizanih nismo bili tako sestradani. Hrane je primanjkovalo, tako da smo po tleh pobirali drobtinice ali pa brskali po njivah, da bi našli kak krompir. Na tečaju smo se izurili v Morsejevi abecedi. Po radijski zvezi smo dobili agencijske novice, ročno smo jih zapisovali v Morsejevi abecedi – po pet črk v vsako vrstico –, potem so naše zapise dešifrirali. Moj tečaj je bil osmi po vrsti, potekal pa je med 15. novembrom 1944 in 30. aprilom 1945.

Osvoboditev ste dočakali kot telegrafistka pri Tanjugu?

Ja, ampak ne v Črnomlju, kajti 27. aprila sta glavni partizanski štab in slovenska civilna oblast krenila na Hrvaško. Preko Delnic smo prispeli na Ravno goro v Gorskem Kotarju, tam pa smo dočakali svobodo. Izvedeli smo, da je Hitler konec aprila storil samomor. Navdušenju ni bilo ne konca ne kraja. Po štirih dneh Ravne gore smo se vrnili v Slovenijo. Četrtega maja smo prišli v Ajdovščino, naslednji dan je bila v mestu ustanovljena prva slovenska vlada, ki jo je vodil Boris Kidrič. Bilo je

¹¹ Tanjug pomeni Telegrafska agencija nove Jugoslavije. Novembra 1943 jo je ustanovil Moša Pijade.

slavnostno vzdušje, plapolale so slovenske in jugoslovanske zastave z rdečo zvezdo, povsod je bilo cvetje, s katerim so nas obsipali presrečni Primorci. Na proslavi so bili navzoči tudi ameriški in angleški zavezniki. Po treh ali štirih dneh smo se premaknili v Trst. Znašli smo se na Trgu Unitá¹², kjer je bilo vse polno vojakov in meščanov. Na slehernem koraku je bilo čutiti zadovoljstvo, ker je napočila tako pričakovana svoboda. Na trgu nas je nagovoril načelnik glavnega štaba partizanske vojske Dušan Kveder - Tomaž.

Kdaj ste se vrnili v Ljubljano?

Če me spomin ne vara, smo se v prestolnico pripeljali s kamioni dva ali tri dni po osvoboditvi, torej 11. ali 12. maja.

Kako pa je bilo videti snidenje s starši? Skoraj dve leti se niste videli.

Prvi dan v Ljubljani sem prespala v Hotelu Slon. Vendar sem bila že ob štirih zjutraj pokonci. V mestu je tedaj še veljala policijska ura. Odšla sem na Tyrševo, na Bavarski dvor, v naše stanovanje. Našla sem očeta in mamo, oba upadlih lic, strašno shujšana. Dolgotrajna revščina in pomanjkanje sta pustila globoke sledi. Vnovično snidenje po toliko letih trpljenja pa je vzbudilo nepopisno lepe trenutke. Domov sem prišla tako rekoč izpod smreke.

Najbrž ste drug drugega zasipali z vprašanji, kaj se je v vsem tem času zgodilo, kje so sorodniki? Rekli ste, da ste bili Habichtevi velika rodbina.

Brat Rudi se je vrnil domov dva dni za mano. Izvedela pa sem, da je v partizanih nekje pri Moravčah padel moj bratranec Janez Pogačar, in to že leta 1942 pri osemnajstih letih. Njegov komandant Janko¹³ nam je povedal, kje je padel. Vojno so preživeli vsi moji strici. Ciril, lastnik mizarske delavnice za Bežigradom, se je vrnil iz nemškega taborišča Dachau. Nace je bil zaprt v Italiji, od koder je pobegnil in se priključil partizanom. Franci, ki mi je pomagal pri kurirskih zadevah, je bil aktivist OF na železnici.

Ali ste po vojni ostali pri Tanjugu?

Ja. In še naprej sem bila telegrafistka, le tehnika se je izpopolnjevala. Najprej smo delali na Bleiweisovi cesti, v vili, kjer je danes nemško veleposlaništvo. Potem smo se preselili v večje prostore v Pionirskem domu na Komenskega ulici. Takrat je slovensko podružnico Tanjuga vodila Marjeta Pirjevec iz Novega mesta, soproga literarnega zgodovinarja Dušana Pirjevca - Ahaca. Bila je odlična direktorica. Kot partizanki na Koroškem so ji zmrznili prsti na nogi.

¹² Trg Unitá (Edinost) se danes uradno imenuje Unitá d' Italia (Edinost Italije). Stari Tržačani, zlasti Slovenci, pa še vedno uporabljajo njegovo starejše ime Piazza Grande (Veliki Trg).

¹³ To je bil partizanski komandant Janko Sekirnik - Simon (1921-1996), prvoborec, poznejši general in narodni heroj.

Kako to, da ste že naslednje leto začeli delati na Ministrstvu za zdravje?

Zaradi bolezni. Leta 1946 sem začela bruhati kri. To je bila posledica vnetja rebrne mreže in vseh naporov, ki sem jih prestajala v partizanih. Najprej sem se zdravila v Klinični bolnišnici Ljubljana, nato v zdravilišču Klenovnik v hrvaškem Zagorju. Po letu dni zdravljena sem bila še vedno »pozitivna«, torej bolna. Dvakrat sem se zdravila v Topolšnici in v bolnišnici za pljučne bolezni na Golniku. Medtem so me iz Tanjuga premestili na Ministrstvo za zdravje. Takrat je bil ustanovljen Center za BCG¹⁴ in fluorografijo, s sedežem na Golniku, njegov direktor pa je postal dr. Bojan Fortič. Tam so me potem zaposlili.

Kdaj in kako ste ozdraveli?

Šele leta 1954 so rezultati pokazali, da sem »negativna«. Ozdravela sem zlasti po zaslugi pnevmotoraksa, zdravil Pass, Eutizon in ameriškega streptomicina. Čez leto dni sem se na Zavodu za rehabilitacijo invalidov zaposlila kot računovodkinja. Ko sem dokončala srednjo ekonomsko šolo, sem dobila službo na ljubljanskem Univerzitetnem kliničnem centru. Postala sem šefinja računovodskega oddelka. Takrat smo vse delali ročno.

Direktor UKC je bil Janez Zemljarič, ki je nato postal predsednik slovenske vlade. Kako ste shajali z njim?

Zemljarič je bil po naših videnjih odličen direktor. Bil je neutrujen delavec, strog do sebe in drugih. Vzdrževal je red in železno disciplino. Sredi noči je hodil kontrolirat zaposlene, vedno je bil prvi na delovnem mestu, že pred 7. uro zjutraj. Tudi za UKC je ogromno naredil. Ne vem, zakaj ga desničarji zdaj tako neusmiljeno preganjajo.

V povojnem času ste imeli kot partizanka in partijka, članica Komunistične partije oziroma Zveze komunistov, najbrž povsod na široko odprta vrata?

Veste kaj sem naredila s svojo partijsko izkaznico? Takrat smo svoj dosje vedno prenašali s seboj. Ko si prišel v novo službo, si ga izročil delodajalcu. Na Golniku pa mi je prijatelj svetoval, naj dosjeja preprosto ne dam naprej. Tako je že leta 1954 ugasnilo moje članstvo v partiji.

Zakaj ste to storili?

Vztrajala sem pri svojem delu v zdravstvu in nisem potrebovala nobenih privilegijev. Vodja računovodstva sem postala zaradi izkušenj in izobrazbe, ne zaradi partijske knjižnice. Res pa je, da sem vedno in povsod, kamor sem prišla, s ponosom povedala, da sem bila partizanka.

¹⁴ BCG (Bacillus Calmette-Guérin) ali besežiranje pomeni cepljenje proti tuberkulozi.

Kdaj ste se upokojili?

Leta 1970, ko sem izpolnila 35 let delovne dobe. Partizanska leta so se mi štela dvojno. Vendar sem potem še delala pri upokojenskih društvih in ljubljanski Zvezi upokojencev. Vodila sem tudi agencijo Intermedia – delovno skupnost kulturnih delavcev. V glavnem sem opravljala knjigovodske posle.

Ali ste vedeli za povojne poboje pripadnikov bele garde?

O tem nisem vedela nič. Nihče mi ni povedal. Šele pozneje sem brala o vračanju beguncev s Koroškega, o zbirališču v Teharjah in streljanju v Kočevskem rogu.

Kaj menite o poskusih sprave v Sloveniji?

Tisti, ki so se lotili poskusa sprave, so povzročili precej zdrahe. Po moje je po tako hudi moriji, kakršni smo bili priče med vojno, treba dati času čas. Treba je odpustiti, ne pa pozabiti, čeprav tudi pozaba naredi svoje. Spomnim se primera, da se je hčerka belogardista kmalu po vojni poročila s partizanskim prvborcem, a se zato ni svet podrł.

Pri devetnajstih letih ste postali partizanka. Ali menite, da ima dandanašnja mladina v sebi vsaj kanček tistega uporniškega duha, kot ste ga imeli vi?

Če bi vnovič prišlo do podobnih grozot, kot jih prinaša okupacija, se mi zdi, da današnji mladini ne bi bilo vseeno.

Ko se ozrete na narodnoosvobodilno vojno, kaj bi sedemdeset let pozneje dejali za obdobje, ki ste ga preživeli kot aktivistka in partizanka?

Ponosna sem, da sem bila takrat na pravi strani. Sovražniki so nas okupirali, zato smo imeli pred očmi le takšno odločitev: odpor! Med vojno smo veliko tvegali, vsak trenutek si bil v nevarnosti. Sama sem imela srečo, številni drugi ne. Dobro pa je, da v najhujših trenutkih ne premišljuješ, kaj vse bi se ti lahko zgodilo.

Zdenka Habicht v letih. Foto: Dejan Habicht.